

شاه عباس و سفر زیارتی او به مشهد مقدس

نوشته: چارلز ملویل

ترجمان:

یزدان فرخی

استادیار گروه تاریخ دانشگاه پیام نور

قدرت الله رضایی

نگارستان اندیشه

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه: ملویل، چارلز پیتر، ۱۹۵۱-م. Melville, C. P.(Charles Peter), 1951
عنوان و نام پدیدآور: شاه عباس و سفر زیارتی او به مشهد مقدس / نوشته چارلز ملویل؛ مترجمان
یزدان فرخی، قدرت‌الله رضایی.

مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۹۵ ص: مصور؛ ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م.

شابک: 978-600-8273-95-0

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی: SHAH Abbas and the pilgrimage to Mashhad, 2011.

موضوع: عباس صفوی، اول، شاه ایران، ۹۷۸ - ۱۰۳۸ق -- سفرها -- ایران -- مشهد Abbas
anSafavi -- Mashhad, I, King of Iran, 1576 - 1629 -- Travel -- سفرنامه‌های

انسانی -- سفر، ۱۱ق -- 17th century -- Iranian -- Travelers' writings, Iranian -- 17th century -- سیر و
سیاحت -- ۱۱ق -- 17th century -- * -- Description and travel -- Iran -- مشهد -- سیر و

سیاحت -- ۱۱ق -- 17th century -- Description and travel -- Mashhad (Iran)

شناسه افزودن: فیبا، یزدان -- ۱۳۶۱، رضایی، قدرت‌الله؛ ۱۳۵۴. -- مترجم.

رده بندی کنگره: ۹۷۲۰۳۲ DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۰۰۱۵۰۴۲ ماره کتابشناسی ملی: ۵۵۵۶۰۸۹

شاه عباس و سفر زیارتی او به مشهد مقدس

نویسنده: چارلز ملویل

مترجمان: یزدان فرخی (استادیار گروه تاریخ دانشگاه پیام نور)

قدرت‌الله رضایی

ناشر: نگارستان اندیشه

طراح جلد: سعید صحابی

چاپ: اول، ۱۳۹۷

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹ واحد ۷

تلفکس: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - ۶۶۴۳۵۴۱۶

info@cins.ir - www.cins.ir

فهرست مطالب

۷	۱. [مقدمه ترجمان]
۱۳	۲. [مقدمه نویسنده]
۱۷	۳. [پیشینه تاریخی زیارت با پای پیاده]
۲۱	۴. [حکومت صفویه و عهد زینبختی مشهد]
۲۵	۵. زیارت در روزگار شاهنشاهی قاجاریه
۳۱	۶. زیارت با پای پیاده در سال ۱۰۱۰ ق
۴۵	۷. گزارشی سوم از سفر زیارتی شهبانوس با مشه
۵۳	۸. مشهد رویاروی مکه؟
۵۹	۹. پادشاهان آخر سلسله صفوی
۶۵	۱۰. یادداشت‌ها
۸۵	۱۰. [پیوست‌ها]
۸۶	۱ [جدول‌ها]
۹۳	۲ [نقشه‌ها]
۹۵	۳ [تصویر]

مقدمه نویسنده*

در اوایل پاییز سن ۱۰۰۰ ق / ۱۶۰۱ م شاه عباس اول برای ادای نذر خود یعنی زیارت مرقد امام رضا (علیه السلام) با پای پیاده، از اصفهان به سوی مشهد رهسپار شد. این نذر از جهت سربت آن موضوع روشنی نیست. برای این سفر زیارتی شاه عباس، بهترین وسیله شایسته ساخته شده، به قلم اسکندر بیگ منشی فراهم آمده است. به نوشته او این سفر زیارتی تنها ۲۸ روز طول کشید؛ هر چند وی اشاره‌ای به تاریخ‌های آن ندارد و می‌نویسد که منجم یزدی که ستاره شناس دربار بود، مسافت طی شده سفر را روز به روز می‌نگاشت؛ به گونه‌ای که امکان اندازه‌گیری همه مسافت طی شده فراهم آمد.* هر چند وی حاصل جمع کل مسافت را ذکر نمی‌کند. اما در هر حال، مهم یزدی هم تاریخ

* در متن اصلی، سه سطر از سفرنامه آنتونیو دگوا به زبان پرتغالی آمده است که در این نوشتار ترجمه نشده است (م).

* اسکندر بیگ در این مورد می‌نویسد: «عمده المنجمین مولانا جلال یزدی منجم سرکار خاصه شریفه حساب آن را نگاه می‌داشت که مشخص شود که هر روز چه مقدار راه طی می‌شود و نیز معلوم گردد که از صفاهان تا مشهد مقدس چند فرسخ شرعی است» (عالم آرای عباسی، به تصحیح ایرج افشار، امیرکبیر، ۱۳۸۲، ج ۲ ص ۶۱۲). (م)

و هم مسافت طی شده سفر را ذکر می‌کند که مطابق آن روی هم رفته طول راه کمی بیش از ۱۹۹ «فرسخ» و ۳۶ منزل را در بر می‌گیرد.^{**}

هدف اصلی این پژوهش چه به لحاظ شکلی و چه محتوایی، تبدیل کردن گزارش منجم یزدی به صورت نقشه است.^۱ با بررسی گزارش اسکندریگ بین به نظر می‌رسد که نسخه چاپی موجود از *عالم آرای عباسی*، نمی‌تواند روایت قطعی و مسلمی از متن اصلی این کتاب را در خود حفظ کرده باشد. به ویژه هنگامی که دست نوشته‌های خطی گوناگون عدد ۴۱ روز را برای مدت زمان مسافت و یک تاریخ مشخص را برای ورود شاه به مشهد نشان می‌دهند، این نکته قابل تأمل خواهد بود.

افزون بر این دست نوشته دیگری هم که چنین می‌نماید اثر اسکندر بیگ باشد، گزارش متفاوتی از سفر زیارتی مورد بحث به دست می‌دهد و به نظر می‌رسد که به طور کامل گزارش جداگانه‌ای درباره این موضوع باشد. بنابراین هدف دوم این پژوهش، ارائه روایت‌های متفاوت از گزارش اسکندریگ است که به اندازه کافی این نکته تأکید می‌کند: اگر در پی بهره‌گیری از کامل‌ترین و معتبرترین روایت از *عالم آرای عباسی* به عنوان یک اثر با اهمیت بنیادی در تاریخ‌نگاری دوره صوری هستیم، [پس باید گفت] مدت‌هاست که دوره پژوهشی صحیح بر اساس روایت داول مجموعه دست‌نوشته‌های این اثر گذشته است.

****** ملاجلال مطلب اخیر را به این صورت آورده است: «معلوم باشد که از اصفهان تا ریاط قاضی عماد هشت فرسخ و پنجاه طناب است. بعد تا کاروانسرای سردهن شش فرسخ و بیست و هفت طناب است. بعده تا پای چنار نظر پنج فرسخ است و یک صد و چهل و هفت طناب...» (تاریخ عباسی یا روزنامه ملاجلال، به تصحیح سیف الله وحیدنیا، تهران، انتشارات وحید، ۱۳۶۶، ص ۲۰۶). چنان‌که ملاحظه می‌شود ملاجلال جزئیات منزل‌ها و مسافت‌ها را به صورتی کامل به ترتیبی که در بالا مشاهده می‌شود، ذکر کرده است (م).

در کنار اینکه به جزئیات سفر شاه عباس به مشهد در سال ۱۰۱۰/۱۶۱۰ دقت می‌شود، لازم است تا نخست این موضوع در فضای آن روزگار دیده شود. تا بتوان برای فهم انگیزه‌های آتی و هدف‌های بلندمدت شاه عباس اول از آن سفر تلاش نمود. اگرچه این یکی از برجسته‌ترین و مشهورترین زیارت‌هایی است که شاه عباس اول به مشهد داشته است، اما به این معنی نیست که یک مورد جداگانه‌ای [در سیاست شاه عباس] باشد. ارادت شاه عباس به بارگاه امام رضا (علیه‌السلام)، یک عنصر پایا و اندیشمندانه در سیاست عمومی از و برخاسته از تاثیر متقابل مجموعه‌ای از ملاحظه‌های شخصی، خاندانی، اقتصادی و سیاسی بود. در اینجا مجالی برای بررسی بیشتر درباره این موضوع نیست و در همین حاضر تنها تمرکز خود را بر یکی از جنبه‌های این موضوع قرار داده و به این پرسش‌ها خواهد پرداخت: شاه عباس تا چه اندازه از نیاکان خود به ویران بنیان‌دهندگان سلسله صفویه، پیروی نمود؟ تا چه اندازه الگوی وی، مورد تقلید بانشاءش قرار گرفت؟ از اینجا است که می‌توان تشخیص داد، خط مشی شاه عباس درباره مشهد، از چه روی خلاقانه است و چگونه این‌ها می‌تواند نمایانگر دوره گذار حکومت صفویه به پیشرفت فکری باشد؟